

Približno značenje [Svetoga] Teksta¹

Abdullah Saeed

Centar za proučavanje savremenog islama,
Univerzitet u Melburnu, Australija

Rezime

U ovom radu izložit ću tri vrste tekstova u Kur'anu: tekstovi o nevidljivom (gajb), historijski orijentirani tekstovi i Parabole - mesel tekstovi. U odnosu na tekstove ove vrste teško je sugerirati da se može jednostavno doći do značenja i biti siguran da je značenje do kojeg se došlo ono 'pravo' i 'konačno' značenje. Ono o čemu govore ovi tekstovi nije lahko pristupačno ljudskom umu i, zaista, u nekim slučajevima, to je jednostavno izvan ljudskog iskustva. U nekim slučajevima doslovno značenje Teksta uopće se ne intendira. Ono što ti tekstovi pokazuju jeste da postoji stepen neodređenosti u odnosu na značenje svih formi kur'anskoga teksta.

¹ Poglavlje iz knjige: Abdullah Saeed (2006), *Interpreting the Qur'ān. Towards a contemporary approach*, Routledge, London and New York, 77 - 89. Abdullah Saeed profesor je arapskoga jezika i islamskih studija i direktor Centra za proučavanje savremenog islama (*Centre for the Study of Contemporary Islam*) na Univerzitetu u Melburnu, Australija. Autor je i priređivač brojnih knjiga o islamu; između ostalog objavio je: *Approaches to Qur'ān in Contemporary Indonesia* (2005); *Freedom of Religion, Apostasy and Islam* (co-author, 2004); *Islam in Australia* (2003); *Islam and Political Legitimacy* (2003); *Islamic Banking and Interest* (1999) .

AKO SE ZNATAN DIO KUR'ANA može tumačiti na 'približan' način, onda je moguće tvrditi da je približno razumijevanje Kur'ana u cjelini ispravno. U ovom poglavlju izložit ću tri vrste tekstova u Kur'anu. U odnosu na tekstove ove vrste teško je sugerirati da se može jednostavno doći do značenja i biti siguran da je značenje do kojeg se došlo ono 'pravo' i 'konačno' značenje. Ono o čemu govore ovi tekstovi nije lahko pristupačno ljudskom umu i, zaista, u nekim slučajevima, to je jednostavno izvan ljudskog iskustva. U nekim slučajevima doslovno značenje Teksta uopće se ne intendira. Ono što ti tekstovi pokazuju jeste da postoji stepen neodređenosti u odnosu na značenje svih formi kur'anskoga teksta.

Nekoliko ranih kur'anskih učenjaka pokušavali su klasificirati kur'anski tekst. Taberi je, npr., klasificirao Tekst iz perspektive *autoriteta za tumačenje*. Njegova prva vrsta ajeta jesu oni koje je direktno ili indirektno mogao protumačiti Poslanik. Ova vrsta uključuje ajete koji se odnose na različite vrste naredbi i zabrana. Taberijeva sljedeća vrsta uključuje ajete čija je interpretacija poznata jedino Bogu. To su ajeti koji govore o budućim događajima, kao što su: "vrijeme posljednjeg Časa", "puhanje u Trubu" ili povratak 'Isaa, sina Merjemina (Isusa, sina Marijina). Treća vrsta tekstova predstavlja ajete čija je interpretacija otvorena bilo kome ko je dobar poznavalac arapskoga jezika.² Za razliku od njega, Ibn 'Abbas (umro 32. po H./652. godine) navodno je podijelio Tekst u četiri kategorije iz perspektive 'saznavanja': Arabljani su znali Kur'an zbog toga što je on objavljen na njihovu jeziku; interpretacija koja je svakom poznata; interpretacija koja je poznata jedino učenjacima (ulemi); i interpretacija poznata jedino Bogu.³ Ovi rani pokušaji klasifikacije kur'anskoga teksta pokazuju da su rani muslimani bili svjesni činjenice da se ne trebaju svi kur'anski tekstovi tretirati na isti način.

Pitanje vrste tekstova također je važno iz kontekstualističke tačke gledišta. Današnja moguća klasifikacija mogla bi biti u sljedeće četiri vrste: (1) tekstovi koji se odnose na Nevidljivo (*Gajb*); (2) historijski orijentirani tekstovi; (3) parabole; i (4) praktično orijentirani tekstovi. Prva vrsta odnosi se na Boga, Njegove atribute i djela, Džennet, Džehennem i svijet izvan ljudskog iskustva. Drugu vrstu predstavljaju tekstovi koji

² Tabari, *Jami'*, vol. I, str. 33.

³ Ibid, str. 34.

govore o prošlim nacijama, narodima, kazivanjima, poslanicima i religijama (kao i događajima tokom života Poslanika). Treća vrsta tekstova, parabole, jesu kazivanja ili izvještaji kroz koje se određene lekcije mogu naučiti. Četvrta kategorija bavi se vjerovanjima i vrijednostima, etičkim i moralnim ponašanjem, zakonom, propisima i uputama, naredbama i zabranama. Ova posljednja vrsta tekstova izravno se odnosi na etičko-pravna pitanja (predmet ove knjige) i bit će objašnjena u jedanaestom poglavlju. Ovo poglavlje fokusirat će se na prve tri vrste tekstova, s ciljem da se naglasi da u ovim tekstovima možemo stići samo do aproksimativnog značenja.

Tekstovi o Nevidljivom (Gajb)

Mnogi ajeti u Kur'anu odnose se na dvije vrste postojanja u metafizičkom carstvu: Bogu i Njegovu Biću (poput Njegovih atributa i Njegovih djela), i drugim stvarima, kao što su "Tron" (*Arš*), Džennet (*Dženneh*), Džehennem (*Nar*), meleci / anđeli (*mela'ikeh*) i "Čuvana Ploča" (*El-lawhu-l-mahfuz*). Ovi tekstovi bave se stvarima koje su izvan ljudskog iskustva i domašaja.

Većina referenci u Kur'anu su o Bogu. Također postoji nekoliko ajeta Džennetu/Raju.⁴ Kako da tumač, naprimjer, pristupi ajetu koji govori o Džennetu? Prvi korak bio bi da pokuša razumjeti značenje riječi (ili ajeta) u našem svakodnevnom jeziku. U projiciranju naše ideje Dženneta u nevidljivom svijetu mi upotrebljavamo popularna, religijska i historijska kazivanja te vlastitu imaginaciju. Krajnji rezultat ima malo toga sa stvarnošću onoga što zaista jeste Džennet, onoliko koliko mi znamo. Bilo koje značenje koje interpretator može dati Džennetu ostaje ljudski konstrukt i proizvod ljudske imaginacije.

Budući da navodi o nevidljivim svijetu nisu povezani s iskustvenim ili "vidljivim" svijetom, mi se moramo zapitati da li su takvi navodi razumljivi ili objašnjivi. Isto tako, interpretator ne zna kakav je Bog; ne postoji spoznatljiva korespondencija između interpretatorova razumijevanja pojma "Bog" i onoga šta Bog zapravo jeste. Kur'an o ovome govori u nekoliko ajeta, jedan od njih je i: *Lejse kemislihi šej'* (Ništa

⁴ Kur'an, 2:25: *I obraduj one koji vjeruju i dobra djela čine, da njima zbilja pripadaju bašče rajске kroz koje teku rijeke*; Kur'an, 18:107: *A onima koji su vjerovali i koji su dobra djela činili, prebivalište će biti rajске bašče.*

i niko nije kao On!).⁵ Poslanik je ukazao da se sve ono što u području Nevidljivog ljudi ne iskušavaju u ovom životu, imaginacijom ne može shvatiti. Hadisi-kudsi (izjava koja se izravno pripisuje Bogu) kaže da je Bog pripremio za svoje dobre sluge “ono što oči nikad nisu vidjele, što uši nikad nisu čule i što ljudski um nikada nije zamislio”.⁶

U ovoj vrsti Teksta, značenje do kojeg dolazimo i stvarnost na koju se ono odnosi ne korespondiraju. Moramo se zadovoljiti približnim značenjem koje se prenosi kroz slike pozajmljene iz ljudskog iskustva. Kao što je Zamahšeri (umro 539. po H./1144. godine) objasnio, tekstovi koji govore o metafizičkim konceptima prenose se “kroz parabolične ilustracije putem značenja nečega što znamo kroz naše iskustvo o nečemu što je iznad dosega naše percepcije”.⁷

S obzirom na ovaj ugao, kakvo uopće značenje ovaj prvi tip Teksta ima za ljude? Ajeti koji govore o Nevidljivom bili su među najvažnijim ajetima u ranom mekkanskom periodu. Mi ne možemo tvrditi da su ovi tekstovi bili potpuno nepoznati ljudima kojima su bili upućeni. Poslanik je poslan “da ljudima objasni ono što im se objavljuje”.⁸ Kur’an stalno naglašava da oni kojima se obraća znaju šta se govori i da je poruka na njihovu jeziku:

“Mi nismo poslali nijednoga poslanika a da nije zborio jezikom svoga naroda, da bi mu objasnio.”⁹

Otuda je razumijevanje bilo važan aspekt Poruke. Zajednica, uključujući i Poslanika, mora znati smisao kur’anskoga teksta, uključujući i ajete koji govore o Nevidljivom. Ne možemo reći da ti tekstovi nemaju značenje jednostavno zato što govore o Nevidljivom i svijetu iznad fizičkog iskustva. Međutim, njihov smisao ograničen je ljudskim iskustvom i razumijevanjem. Naprimjer, ako Kur’an kaže da je Bog “Sveznajući” ili “Svečujući”, ove riječi interpretiraju se ili razumijevaju u odnosu na naše iskustvo, u odnosu na naše razumijevanje znanja i sluha. Ne može se pretpostaviti da postoji korespondencija, u smislu stvarnosti, između sluha osobe i sluha Boga. Ovo, ipak, ne znači da je značenje dato

⁵ Kur’an, 42:11.

⁶ Bukhari, *Sahih Bukhari*.

⁷ Zamakhshari, *Kashshaf*, vol. II, str. 532; Asad, *Massage*, str. 990.

⁸ Kur’an, 16:44.

⁹ Kur’an, 14:4.

u Tekstu ili da je razumijevanje Teksta od strane interpretatora lažno. Ovo je vjerovatno jedini način da se Tekst interpretira na smislen način.

Ako se Tekst razumijeva na ovakav način, interpretator ne bi trebao tvrditi da je dosegao “pravo” značenje Teksta, ili da su sve druge interpretacije pogrešne. Koncept pravog i krivog ima smisla samo ako postoji primjetna korespondencija između onoga što je označeno i onoga što postoji u stvarnosti. Istovremeno, ne može se zbog ove poteškoće tvrditi da mi ne možemo ništa reći o Bogu. To bi bila jedna ekstremna pozicija zato što je jedna od zadaća Objave – objašnjavanje. Problem za interpretatora u bavljenju ovim tekstovima počiva u tome što se krajnje ili “konačno” značenje ne može postići, niti se može ustanoviti skala tog postignuća. Otuda, najsigurniji način da se pristupi ovim tekstovima jeste na nivou ljudske komunikacije, priznajući, istovremeno, približnu narav takvog razumijevanja.

Interpretator uvijek mora pokušati naći zadovoljavajuća značenja ovih tekstova zato što ta značenja imaju stvarne implikacije za živote ljudi kojima su ona i upućena. Ljudi očekuju da se iznađe veza između značenja ovih tekstova i njihova svakodnevnog života. Stoga, interpretacija ovisi o lingvističkim konvencijama zajednice, iako su za tu svrhu one, ipak, ograničene.

Slijedi još jedan primjer približnog značenja: Kur’an ponavlja riječi *Allah gafur* (Allah oprašta).¹⁰ Približno značenje može se razumjeti, ali samo u svakodnevnom smislu: ako jedna osoba uradi nešto loše drugoj osobi, povrijeđena osoba može ili ne može oprostiti. Detalji opraštanja, postupci koje podrazumijevaju obeštećenje i ponašanje strana, razlikuju se od jedne do druge zajednice. Isto tako, ono što čini loše djelo takvim djelom također će se razlikovati. Ali, univerzalna ideja opraštanja postoji u svim ljudskim zajednicama kao dio društvenog poretka.

S druge strane, mi ne znamo kako Bog oprašta, premda neki osnovni elementi ljudskog opraštanja mogu približiti Božije opraštanje. Zato što su Božija djela izvaniskustveni svijet iz ljudske perspektive, mi ne možemo sa sigurnošću kazati kako Bog tačno oprašta. Zanimljivo je citirati pravnik Malika, koji je, kada je bio upitan o Božijem ‘uzdizanju na Tron’ (*El-istiwa’ ale l-Arš*), rekao: “[Lingvističko značenje] *istiwaa* dobro je poznato, ali kako [*istiwa*] jeste nepoznato, te pitati o tome kako se *istiwa* primjenjuje na Boga jeste hereza (*bid’ah*)”.

¹⁰ Naprimjer, Kur’an, 2:182, 192, 218, 225-226; 3:31, 89; 4:23, 25, 96, 100, 106, 110.

Među zadacima za interpretatora kada se bavi tekstovima koji govore o nevidljivom svijetu, jeste, u prvom redu, da otkrije smisao lingvističkoga koda koji se koristi da izrazi sadržaj. Drugo, interpretator treba promotriti kako se lingvistički kod koristi u zajednici, uzimajući u obzir konvencije, razumijevanja i asocijacije koje se nadaju kada se ovi termini koriste, ne u vakumu već unutar etičkog i moralnog konteksta te svjetovnog i religijskog iskustva. Još važnije, zadatak interpretatora nije da samo identificira približno značenje Teksta, već da, također, razmotri implikacije za ljude kojima se Kur'an obraća. Uloga interpretatora nije da 'uroni' u Tekst kako bi vidio šta je 'ponad' njega. Njegovo je da otkrije odnos između Teksta i zajednice te da objasni kakvo značenje ima taj odnos. Naprimjer, ajet "Bog sve oprašta" za ljude ima samo približno značenje. Pitanje koje je zanimljivo jeste to kakve lekcije iz toga treba naučiti zajednica. Te lekcije mogu se razlikovati, ovisno o *backgroundu* interpretatora, njegova ili njezina razumijevanja pitanja, i od toga koliko duboko on ili ona želi ići u traganju za implikacijama. Neki učenjaci, kao što je Gazali (umro 505. po H./1111. godine), kažu da su Božiji atributi ideali koje ljudi trebaju slijediti. Ovo znači da, ako je Bog Sveopraštajući, onda ljudi trebaju svesrdno to oponašati. Trebale bi postojati institucije i mehanizmi u zajednici koji bi hrabрили ljude da opraštaju i pokazuju pojedinačne i društvene koristi opraštanja.

Ove implikacije pojavljuju se kao interpretatorova komunikacija s Tekstom naspram historijskog zaleđa zajednice, njezinih aspiracija i interesa. Stoga se može tvrditi da se implikacije Teksta stalno mijenjaju i da, na određeno vrijeme, one odražavaju potrebe specifične zajednice u datom vremenu. Zbog ovog razloga, određeni skup implikacija ne bi se trebao nametati određenoj zajednici bez uzimanja u razmatranje njezinih potreba i interesa. Bilo koja trajna religija ili religijska knjiga mora izgraditi sistem kako bi odgovorila na promjenljive potrebe njezinih sljedbenika. Uglavnom, zbog fleksibilnosti i adaptibilnosti njegove poruke i Knjige, Kur'ana, islam se tako brzo raširio tokom prvih stotinu godina. Takva adaptibilnost može se pripisati onim ranim interpretatorima Teksta: prve i druge generacije muslimana koje nisu rigidno i dogmatično slijedili određeni pristup tumačenja. Umjesto toga, one su na tekstove gledale kao na dio njihova religijskog iskustva i prevodili ih sa značajnim stepenom fleksibilnosti za ljude koji nisu vidjeli Poslanika ili posvjedočili događaj Objave.

Historijski orijentirani tekstovi

Kur'an ima mnogo materijala koji pripada ovoj kategoriji. Ovi ajeti govore o događajima u ljudskoj historiji i mogu se provjeriti u drugim izvorima i tradicijama, gdje su takvi podaci dostupni. Sa svim lingvističkim i uočljivim ograničenjima koji prate zapisivanje ovih događaja, oni su utemeljeni na iskustvenom svijetu. Kada Kur'an kaže da je Faraon osporio Musaovu (Mojsijevu) tvrdnju o poslanstvu,¹¹ to se odnosi na jedan historijski događaj. Isto tako, moguće je provjeriti kur'anski izvještaj o tome šta su muslimani učinili na dan Bitke na Uhudu.¹²

U tefsirskoj literaturi historijski događaji često se interpretiraju oslanjajući se na historijske izvještaje. Neki od njih mogu se naći u samom Kur'anu, i u tom slučaju interpretator se oslanja na druge kur'anske ajete kako bi objasnio određeni događaj. Nekada se interpretator može osloniti na izvještaje koji se pripisuju Poslaniku i koji mogu ili ne mogu biti historijski pouzdani, i u tom (posljednjem) slučaju objašnjenja imaju manju vrijednost. Pored Kur'ana i hadisa postoje i drugi dokumenti, artefakci, arheološki i antropološki dokazi, koji se mogu upotrebljavati. Važan je izvor i Biblija, posebno u odnosu na kur'anski tekst, koji govori o biblijskim prorocima, narodima, mjestima i događajima.

Ipak, u tefsirskoj literaturi, mnogi interpretatori s nelagodom su pristupili istraživanju kur'anskog teksta u svjetlu nekur'anskog i neposlaničkog 'znanja' ili informacije. To bi moglo biti zbog percepcije da bilo koje izlaganje utemeljeno na izvorima mimo šerijatskih disciplina naznačava kompromis koji reducira Sveti tekst na jedan historijski tekst – na nivo pukog historiciteta. Neki interpretatori Kur'ana skloni su izbjegavanju navođenja historijskih događaja, osim ako su oni podržani od strane određenih autoriteta ili drugih izvora unutar islamske tradicije.

Historijski orijentirani tekstovi u Kur'anu dijele neke zajedničke karakteristike. Prvo, oni često ispuštaju detalje kao što su imena, datumi i mjesta. Kur'an nikada ne donosi određeni datum za neki događaj. Ključni razlog za to, kako se čini, jeste da reference na prošle događaje nisu namijenjene da daju historijske podatke već da služe moralnom ili religijskom cilju koji je povezan sa životom zajednice. Naprimjer, Kur'an

¹¹ Kur'an, 79: 21.

¹² Kur'an, 8: 5-12, 41-47.

nije zainteresiran o tome gdje je Adem (Adam) živio, ili koje je godine Musa (Mojsije) napustio Egipat, ili kada je umro Faraon; on se više usmjerava na to kako je Musa obznanio Božiju poruku Faraonu, kako je Faraon reagirao na Musaov poziv da se pokorava Bogu, te Faraonov kasniji odnos prema Musovu narodu.

Kur'an povremeno ponavlja isti događaj na različitim mjestima s različitim riječima. Naprimjer, kazivanje o Nuhu (Noi) ponavlja se u različitim dužinama u: Kur'an, 7: 59-64; 9: 70; 11: 25-48; 14: 9; 22: 42; 25: 37; 26: 105, 122; 38: 12; 40: 5, 31; 50: 12; 51: 46; 53: 52 i 54: 9-17. Ovi tekstovi na različim mjestima Kur'ana nisu kontradiktorni niti ponavljajući. Ajeti naglašavaju različite aspekte događaja, zavisno o njegovu posebnom kontekstu u Kur'anu, uglavnom kao lekcija zajednici poslanika Muhammeda.

Od interpretatora se očekuje da, izlažući historijski događaj, pokuša dati mnoge detalje koliko mu to omogućavaju vjerodostojni izvori. Interpretator Kur'ana u XXI st. morat će promotriti i druge izvore kako bi historijske reference Kur'ana posmatrao u njihovu punom historijskom kontekstu. Onda kada se ovi izvori identificiraju, interpretator treba pokušati rekonstruirati događaje. Oslanjanje na neislamske izvore ne znači kompromitiranje Svetoga teksta, naprotiv, time se mogu steći uvidi u aspekte tih događaja koje bi inače bilo nemoguće steći. Ipak, interpretator mora shvatiti da historijska distanca i percepcije svjedoka imaju utjecaj na razumijevanje nekog događaj. Danas će, naprimjer, biti mnogo izvještaja, kao i svjedoka, recimo za saobraćajnu nesreću. Ograničenja jezika dalje će promijeniti izvještaj. Zamišljanje, konceptualiziranje ili doživljavanje događaja u cijelosti onako kako se on dogodio jeste nemoguć zadatak.

Historijski tekstovi u Kur'anu, kao i tekstovi koji govore o Nevidljivom, nastoje prenijeti poruku o tome da ljudi trebaju živjeti u skladu s Božijim uputama. Naprimjer, Kur'an govori o narodu Šu'ajba i nekim njegovim naučavanjima.¹³ Da bismo zaimali bolje razumijevanje njegovih naučavanja, trebamo imati osnovne historijske podatke zato što Kur'an zanemaruje pitanje o kojem se narodu radi, gdje je i kada živio, i kakve je društvene strukture posjedovao. Interes Kur'ana počiva u tome

¹³ Kur'an, 29: 36: "A u Medjen poslasmu brata njihova Šuajba, pa je rekao: 'O moj narode! Allahu vi robujte, i Onom se Svijetu nadajte, i po Zemlji, nered čineći, ne hodite!'"

kako je Šu'ajbov narod odgovorio na naučavanja i upute svoga poslanika, koje su oni odbacili, što Kur'an prezentira kao lekciju muslimanima:

“A Medjenu smo poslali njihova brata Šuajba. ‘O narode moj’, - govorio bi on – ‘Allahu vi robujte, vi Boga drugog osim Njega nemate!’ I vama, evo, jasni dokaz od Gospodara vašeg dođe, pa pravedno na litri i na kantar u vi mjerite i od svijeta stvari njegove nasilno ne oduzimajte, a na zemlji nered, nakon uspostavljena reda, ne činite! To je vama bolje, ako vi vjernici ste! / I zasjede ne postavljajte na Putu pravome, zasrećući i od Allahova puta one koji vjeruju odvrćući, želeći ga iskriviti! Sjetite se kad vas je bilo malo da vas je Allah umnožio, i pogledajte kakav je kraj bio onih koji su nered činili!”¹⁴

Iznoseći kraj, Kur'an kaže:

“A u Medjen poslasmo brata njihova Šuajba, pa je rekao: ‘O moj narode! Allahu vi robujte, i Onom se svijetu nadajte, i po zemlji, nered čineći, ne hodite!’ / Pa su ga u laž utjerivali, i zadesi ih potres strahoviti i u svojim kućama osvanuše mrtvi, hladni.”¹⁵

Prema tome, ključni cilj historijski orijentiranih tekstova Kur'ana počiva u poučavanju i predstavljanju moralnih pitanja. Lekcije koje se uče iz ovih historijskih događaja mogu se identificirati s istraživanjem njihova utjecaja na prve generacije muslimana te povezivanjem toga sadržaja s modernim čitaocem Kur'ana.

Stoga, kao što sam gore ukazao, odgovornost interpretatora nije u tome da iznađe značenja koja počivaju ‘iznad’ ovih tekstova, već naprotiv, da istraži njihov značaj i osigura razumljive lekcije koje savremeni ljudi mogu naučiti. Iz ovoga se može derivirati čitav skup principa i vrijednosti kao uputa savremenoj muslimanskoj zajednici u njezinoj potrazi za jasnijim identitetom u pokušaju slijeđenja onoga što se vjeruje da je ‘pravi islam’. Predstavljanjem historijskih događaja bez njihova povezivanja sa savremenim okolnostima interpretator čini malu uslugu zajednici vjernika. Znanje utemeljeno samo na činjenicama, bile one historijske ili druge naravi, ne poboljšava život vjernika. Jedna od zadaća Svete Knjige jeste da usmjeri pojedinca i zajednicu ka boljem životu na ovome i budućem svijetu. Interpretator historijskih tekstova to može olakšati, povezujući prošlost sa sadašnjošću, čak i ako interpretacija vodi ka približnom značenju.

¹⁴ Kur'an, 7: 85-86.

¹⁵ Kur'an, 29: 36-37.

Upotreba biblijskih izvora u odnosu na kur'anski tekst namrštila je mnoge interpretatore Kur'ana, posebno ove recentne. Menna' el-Qattan preporučuje izbjegavanje biblijskih izvora, koje on naziva *isra'ilijjat*.¹⁶ U ranijim etapama islamske historije mnogi muslimanski historičari i interpretatori nisu imali problema s korištenjem biblijskih izvora, ali od IV/X i V/XI st. stoljeća i nadalje otpor je počeo rasti. On se može pripisati nekolicini faktora. Jedan je bio sazrijevanje islama i uspostavljanje disciplina šerijata, kao što su kelam, usuli-fikh i tefsir. Muslimani su zimali više povjerenja u svoju teološku poziciju i u svoju vlastitu Svetu Knjigu. Širenje njihove političke i ekonomske moći vodilo ih je ka većem samopouzdanju vis-a-vis drugih religija i naroda, čije su teritorije osvojili, uključujući kršćane i Jevreje. S tim se pojavilo i postepeno klevetanje drugih religijskih tradicija, koje su promatrane kao iskrivljene i fabricirane, i na taj način nisu izazivale pažnju muslimanskih učenjaka. Samo nekoliko muslimanskih učenjaka, Ibn Hazm (umro 456. po H./1064. godine) jedan je primjer, pokušali su proučavati tradicije drugih religija. Rezultat ovakvog pogleda bio je taj da su muslimani morali izostaviti biblijske i druge nemuslimanske izvore. U vrijeme Ibn Kesira (umro 774. po H./1373. godine), jednog od žestokih protivnika korištenja biblijskih izvora u tefsiru, upotreba takvih izvora počela se smatrati kao antiislamska. Jedan od ciljeva Ibn Kesirova pisanja tefsira čini se da je bio osigurati autoritativnost u kojoj su tzv. *isra'ilijjati* potpuno izbjegnuti.¹⁷ Ovaj stav muslimana prema nemuslimanskim izvorima ostao je vrlo jak čak i danas. Bila je rijetkost sve donedavno da muslimanski student uradi znanstvenu studiju o Bibliji ili o vjerama kao što su kršćanstvo, judaizam ili hinduizam. Bilo koja sugestija o pozivanju na tu građu u izlaganju nekih historijskih činjenica u Kur'anu vjerovatno će od strane većine muslimana biti shvaćena kao ekvivalent za potkopavanje islamske tradicije, što je pogled koji se ne čini da je u skladu s praksom prvih muslimana.

Parabole: mesel tekstovi

Kur'an se koristi određenim frazama, iskazima i tekstovima kako bi objasnio određene koncepte i ideje. Na lingvističkom nivou ovo Tekst često čini jasnijim onima kojima se on obraća. Na taj način, Kur'an uzima

¹⁶ Qattan, *Mabahith*, str. 349.

¹⁷ Ibn Kathir, *Tafsir al-Qur'an al-'azim*, Bayrut, Dar al-Ma'rifah, 1987.

u obzir njihove književne sklonosti i književni stil. Jedna od tih žanrova jesu parabole (*mesel*). Kur'an se koristi *meselom* na mnogo načina. Jedan od njih jeste i korištenje slike s kojom su prve generacije muslimana bile upoznate. Poput žive slike, *mesel* izražava i objašnjava stvari na konkretan način koje u suprotnom ne bi bilo lahko objasniti i opisati.

Predislamski Arabljani znali su za *mesel*. Ovaj žanr bio je važan dio njihova književnog repertoara u predislamskom periodu, i bili su odlični u tome. Arapski lingvisti i učenjaci, poput Ibn el-Esira i Mawerdija, sakupili su veliki broj parabola, posebno onih koje se odnose na kur'anska istraživanja.¹⁸ Najznačajnija naučna djela o tumačenju Kur'ana, naprimjer Sujutijev *El-Itqan*, raspravljaju o *meselu*.¹⁹

U brojnim ajetima sam Kur'an kaže da se koristi parabolama. Naprimjer, u Kur'anu čitamo: "A to su primjeri (*emsal*, pl. od *mesel*), ljudima ih navodimo Mi - da bi oni razmislili!";²⁰ ili "Ljudima smo Mi u Kur'anu ovom svakovrsne primjere naveli, da bi se oni opomenuli."²¹

Učenjaci tefsira klasificirali su *mesel* na više načina. Jedan od načina jeste da li se riječ *mesel* koristi kao *mesel* po sebi. Na temelju ovoga, Qattan identificira tri vrste *mesela*. Prva vrsta jeste eksplicitni *mesel* (*El-emsal el-musarrehah*), tj. gdje riječ *mesel* eksplicitno indicira vrstu sličnosti koja se intendirira. Naprimjer, u Kur'anu, 2:16 kaže se: "Primjer (*mesel*) njihov jeste kao primjer onih koji vatru nalože pa, kad im vatra osvijetli ono što okolo njih je, Allah im svjetlo njihovo oduzme i u tminama ih ostavi, i oni ne vide!"²² Sljedeći ajet glasi: "Gluhi su, nijemi su, slijepi su! I nikako da se povrate (na Pravi put)!"²³ Ovaj *mesel* Kur'ana odnosi se na "licemjere" Medine i na paraboličan način prikazuje njihov stav prema Božijoj poruci.

Druga vrsta *mesela* sadrži latentnu ili prikrivenu sličnost (*El-emsal el-kamineh*). Ovdje se riječ *mesel* ili njezine izvedenice ne pojavljuju, ali i pored toga na eliptičan način izražava se značenje označeno zajedničkim *meselom*. Primjer za ovo jeste ajet: "I nemoj, kao da ti je ruka za vrat

¹⁸ Među djelima koja se posebno bave kur'anskim *mathalom* jeste El-Mawardijevo djelo *Kitāb amthāl al-Qur'ān*.

¹⁹ Suyūṭī, *Itqān*, vol. IV, str. 44-52.

²⁰ Kur'an, 59: 21.

²¹ Kur'an, 39: 27.

²² Kur'an, 2: 17.

²³ Kur'an, 2: 18.

tvoj okovana, škrtariti, a nemoj je ni sasvim ispruženu držati pa da prekoren i bez igdje ičega ostaneš ti!”²⁴ Iako ovaj ajet ne sadrži samu riječ *mesel*, on izražava isto značenje kao i *mesel*: “umjerenost je najbolji put” (*hajru-lumuri ewsatuha*).²⁵ Ajet prikazuje muslimane koji su umjereni u trošenju. Poruka koja se prenosi ne traži da ljudi budu umjereni, već da uporede sliku nekoga ko je škrt sa slikom onoga ko je predarežljiv. Obje ove slike prenose se u formi koja je bila poznata u kulturi Mekke i Medine. Još važnije, zato što se to izražava putem slike, njezin utjecaj na ljude bit će veći.

Treća vrsta *mesela* jeste “otvorena sličnost” (*El-emsal el-murseleh*). Ovo se odnosi na kur’anski ajet u kojima se ne navodi riječ *mesel* niti se ona parafrazira zajedničkim *meselom*, ali se ajet tretira kao da je u njemu zajednički *mesel*. Primjer za ovu vrstu jeste ajet: “Pa zar svitanje nije blizu?!” (*Elejses-subh bi qarib*).²⁶ Ova izjava zaključuje ajet II: 82, u kojemu je poslaniku Lutu rečeno da napusti svoj narod i noću otputuje, pošto će ih Božija kazna zadesiti sljedećeg jutra. Iskaz “Pa zar svitanje nije blizu?!” indicira blizinu užasnog događaja. Otuda se ova izjava koristi kao *mesel* najave Sudnjega dana. Među primjerima ove vrste jeste i ajet: “Niko ga drugi osim Allaha neće otkriti!”²⁷ Ovim se aludira na izvjesnost konačnog Božijeg suda i činjenicu da samo Bog zna kada će se to zbiti. Ajet izražava ljudsku bespomoćnost u susretu s neizbježnim.

Dosada smo promatrali neke formale aspekte *mesela*. U smislu interpretacije, moramo shvatiti njegove funkcije u Kur’anu. Kao što Sujuti ukazuje, nekoliko učenjaka, naprimjer, Mawerdi, Zerkeši i Zamahšeri, razradili su ovo pitanje.²⁸ *Mesel* se u Kur’anu upotrebljava kao pohvala, naprimjer, pohvala čvrstog držanja ashaba u njihovu vjerovanju u Boga i Poslanika. Ovdje *mesel* uspoređuje njihovo držanje s biljkom koja raste čvrsto i visoko:

“Muhammed je Allahov poslanik! A oni koji su s njim spram nevjernika su žestoki i među sobom samilosni. Ti ih vidiš kako klanjaju i ničice padaju, tražeći blagodat i zadovoljstvo od Allaha! Na

²⁴ Kur’an, 17: 29.

²⁵ Suyūṭī, *Itqān*, vol. IV, str. 48.

²⁶ Kur’an, 11: 81.

²⁷ Kur’an, 53: 58.

²⁸ Suyūṭī, *Itqān*, vol. IV, str. 44-45.

licima njihovim vidi se trag od padanja ničice. Takav je primjer njihov u Tevratu, a evo i primjera njihova u Indžilu: kao stabljika koja je izdanak svoj, stabalicu svoju, pomolila, pa ga potom učvrstila, a zatim on otvrdne i ispravi se na svojoj stabljici, divljenje sijača izazivajući - a i da bi On rasrdio s vjericima nevjernike! Allah je obećao onima koji vjeruju i rade dobra djela oprost i nagradu golemu!”²⁹

Mesel se također koristi za izražavanje zgražavanja. Naprimjer, u pokušaju da odagna vjernike od istraživanja mahana drugih ljudi, Kur’an takvu osobu poredi s onim ko jede meso svoga umrlog brata:

“Vjernici! Klonite se mnogih sumnji! Zbilja, neke sumnje jesu grijeh! I ne uhodite jedni druge, i ne ogovarajte jedni druge! Zar voli neko od vas jesti meso svoga mrtvog brata?! - a to je vama gnusno!”³⁰

Drugi primjer *mesela* za izražavanje zgražavanja nalazi se u Kur’anu, 5: 175-177. Tu se Kur’an koristi *meselom* za osobu kojoj je Bog dao znanje Svete Knjige i religije. Ta osoba razumije božansku poruku, ali odbija priznati njezinu istinitost zato što je “prikovana za zemlju”, tj. njome dominira materijalistički, zemaljski pogled na život. Kur’an kaže:

“I pripovijedi im vijest o onome kome smo znakove Naše dali pa se on od njih okrenu i uznevjerova u njih, ali njega je šejtan slijedio i on je među zabludjelima bio! / A da smo Mi htjeli, Mi smo ga mogli znakovima uzvisiti, ali on se predade zemlji i strasti svoje počeo slijediti. Primjer takva čovjeka jednak je primjeru psa! Ako ga potjeraš, on dahće, a ako ga ostaviš, on opet dahće! Takav je primjer naroda koji ajete Naše poriče. Pa kazuj pripovijesti ne bi li oni razmislili!”³¹

Postoji mnogo drugih područja u kojima se koristi *mesel*, ali njegova glavna funkcija jeste prenošenje značenja na jedan efektivniji i življi način. Naprimjer, kada odvraća od *riba* (kamate), Kur’an kaže:

“Oni koji jedu kamatu dići će se kao što će se dići onaj koga je šejtan udarom svojim izludio! Tako, jer oni vele: ‘Trgovina je kao i kamata!’ A Allah je dopustio trgovinu, a zabranio kamatu. A onome do koga dopre pouka od Gospodara njegova, pa se sustegne, njegovo je ono što je zaradio prije, a Allahu će njegov slučaj pripasti! A koji se opet takvu poslu vrata, oni su stanovnici Vatre! U njoj će oni vječno ostati.”³²

²⁹ Kur’an, 48: 29.

³⁰ Kur’an, 49: 12.

³¹ Kur’an, 7:175-176.

³² Kur’an, 2: 275.

Podstičući trošenje novca u humanitarne svrhe, Kur'an prenosi sljedeću sliku:

“Primjer onih koji dijele svoje imetke na Putu Allahovu jeste kao primjer zrna iz kojeg iznikne sedam klasova, i u svakom klasu stotinu zrna!”³³

Mesel se također upotrebljava za predstavljanje apstraktnih ideja u konkretnu formu. U ovom primjeru Kur'an prikazuje kako je besmisleno trošiti novac samo radi samopokazivanja:

“O, vjernici! Ne upropaštavajte prigovaranjem i uvredama milostinje vaše, kao oni koji imetke svoje dijele da ih svijet vidi, i koji ne vjeruju ni u Allaha ni u svijet Onaj! Primjer takvih ljudi nalik je primjeru glatke stijene na kojoj je nešto zemlje, pa se pljusak sruči i stijenu golom ostavi! Oni nikakve dobiti od zarade svoje neće imati, Allah ne upućuje Pravom stazom narod nevjernički!”³⁴

Mesel je odličan primjer vrste Teksta u kojem se doslovno čitanje uopće ne intendira. Zapravo, metaforičko čitanje krucijalno je za ispravno razumijevanje ove vrste Teksta.

Zaključne napomene

S obzirom na različite vrste tekstova u Kur'anu, teško je tvrditi da se jednostavno može pogledati na kur'anski Tekst i razumjeti sva njegova značenja. Tekstovi koji govore o Nevidljivom (*Gajbu*), naprimjer, ne mogu se razmatrati s opreznim nametanjem doslovnog značenja i tvrdnjom da značenje korespondira sa stvarnosti. U takvim slučajevima mi možemo samo doći do približnog značenja. Isto tako, historijski orijentirani tekstovi iziskuju ovisnost o velikom broju izvanjskih podataka. Često su ti podaci biblijski, arheološki, antropološki ili historijski. Kur'anske reference na historijske događaje, u najboljem slučaju, općenite su i ispuštaju određene podatke, mjesta ili čak imena. U takvim slučajevima teško je doći do “istinitog” značenja Teksta i olahko izreći konačnu i potpunu interpretaciju. U nekim slučajevima može biti i gotovo nemoguće, jer potrebni podaci nisu dostupni. *Mesel* je možda najbolji primjer gdje se doslovno značenje Teksta uopće ne intendira.

³³ Kur'an, 2: 261.

³⁴ Kur'an, 2: 264.

Sve tri ove vrste tekstova pokazuju da je i simplificirano i reducirano gledište današnjih tekstualista – da mi možemo lahko razumjeti značenja Kur’ana, ili da postoji objektivno značenje kojeg se možemo držati – problematično i neodrživo. Razumijevanje značenja kur’anskog Teksta, oslanjajući se na doslovnost, također ignorira kompleksnosti povezane s različitim vrstama tekstova u Kur’anu i značenje koje se konstruira u njihovoj međusobnoj povezanosti♦

S engleskog preveo: Almir Fatić

Abdullah Saeed

Approximate meaning of [Sacred] Text

Summary

This essay presents three types of text in the Qur’an: texts about the invisible (*gayb*), historically oriented texts, and parables – *mesel* texts. It is difficult to suggest an easy way for understanding these texts, or for any real certainty that the meaning one arrives to is “the right one” or “the ultimate one”. What these texts speak of is not easily accessible to the human mind and it is sometimes simply beyond human experience. In some cases, the literal meaning of the text is not its intention at all. What these texts show is that there is a degree of uncertainty in relation to the meaning of all forms of Qur’anic text.

A chapter from: Abdullah Saeed (2006), *Interpreting the Qur’an*. Towards a contemporary approach, Routledge, London and New York, 77 - 89. Abdullah Saeed is a professor of Arabic language and Islamic studies and the director of the Centre for the Study of Contemporary Islam at the University of Melbourne, Australia. He is also the author and editor of numerous books on Islam, including: *Approaches to Qur’an in Contemporary Indonesia* (2005); *Freedom of Religion, Apostasy and Islam* (co-author, 2004); *Islam in Australia* (2003); *Islam and Political Legitimacy* (2003); *Islamic Banking and Interest* (1999).